

biss

Belarusian Institute
for Strategic Studies

ІНДЭКС ІДЭНТЫЧНАСЦІ

Выпуск 1

**Перыяд маніторынгу:
жнівень – кастрычнік 2020**

Мінск 2021

Пра ідэю Індэкса

Водле рэкамендацый Рады BISS і пасля перамоваў з партнёрамі, увесну 2020 года нашай камандай было прынята рашэнне ініцыяваць шасцімесячны маніторынг працэсаў у сферы нацыянальнай ідэнтычнасці. У выніку павінны паўстаць два выпускі «Індэкса ідэнтычнасці»: першы — за жнівень-верасень-кастрычнік 2020 года, другі — за лістапад-снежань-студзень 2020 і 2021 гадоў.

Мэта Індэкса — садзейнічаць аб'ектывізаванаму разуменню змен у беларускай нацыянальнай ідэнтычнасці, выяўляць тэндэнцыі і фармуляваць прагнозы іх далейшага развіцця. Няцяжка здагадацца, што такога тыпу прадпрыняцце ўяўляе з сябе сур'ёзны метадалагічны выклік. Па-першае, складана адмежаваць падзеі і выказванні рэлевантныя для нац-ідэнтычнасці ад нерэлевантных. Па-другое, нават пры ўмове адмежавання гэтай сферы застаецца рызыка, што некаторыя з'явы могуць застануцца па-за ўвагай з-за *эфекту даступнасці* (сітуацыя, калі пад увагу даследніка трапляе медыйна гучнае выказванне або падзея, а тое, што не займела медыйнай агалоскі, можа застацца незаўважаным). Яшчэ адзін выклік — па-трэцяе — гэта квантыфікацыя працэсаў, то бок пераклад падзеяў або выказванняў на мову колькасных паказнікаў.

Такім чынам, два першыя выпускі Індэкса мы трактуем як пілотныя. Мы перакананы, што ўжо на гэтым этапе яны будуць мець пазнавальную вартасць, але разам з гэтым усведамляем

імавернасць некаторых метадалагічных заганаў. У ходзе рэалізацыі даследавання, як правіла, ёсць магчымасць пабачыць, як працуе аналітычны інструментарый і ў якім напрамку яго трэба ўдасканальваць. Гэта мы і спадзяемся рабіць на далейшых этапах маніторынгу працэсаў у абшары ідэнтычнасці.

З поўнай метадалогіяй Індэкса можна азнаёміцца ў Appendix. Таксама даступная [табліца](#) з кантэнт-адзінкамі першага выпуску Індэкса і прыпісанымі ім колькаснымі вартасцямі.

Аўтар канцэпцыі і каардынатар Індэкса — **Вадзім Мажэйка**. Экспертныя адзнакі з'явам, датычным ідэнтычнасці, выстаўлялі Вадзім Мажэйка і **Андрэй Расінскі**. Зборам першасных дадзеных займаліся **Анастасія Юрэва** і **Якуб Дынько**.

*Пётр Рудкоўскі,
дырэктар BISS*

Рэзюмэ

- Агулам унёсак грамадскіх актораў ва ўмацаванне ідэнтычнасці склаў болей за 80%
- Значная частка рэлевантных для ідэнтычнасці дзеянняў дзяржавы характарызуецца рэгіянальнасцю, рутынанасцю і прыхільнасцю наратыву тутэйшасці. Рэакцыяй дзяржаўных органаў на грамадска-палітычныя пратэсты стала ўзнаўленне месыджу аб тым, што бела-чырвона-белы сцяг ёсць «фашысцкім» і «штучным», а таксама акцэнтаванне «ня-польскасці» беларусаў у якасці негатыўнай тоеснасці
- Вулічныя акцыі паслявыбарчага перыяду суправаджаліся папулярызаванай рэлевантных для ідэнтычнасці сімвалаў і ўзмацненнем пачуцця нацыянальнай супольнасці. Выразы гонару з прыналежнасці да «выбітнага народа» з боку знакамітых асобаў дадаткова спрычыняліся да ўзмацнення гэтага адчування
- Многія айчыныя бізнесы праявілі салідарнасць з пратэстным рухам, а грамадзянскія каштоўнасці былі імі пастаўленыя вышэй за кароткатэрміновае атрыманне прыбытку, што мела ўскоснае значэнне для ўмацавання панад-класавай салідарнасці, дужа важнай з гледзішча сцвярджэння нацыянальнай ідэнтычнасці

Унёсак грамадства ва ўмацаванне ідэнтычнасці — болей за 80%

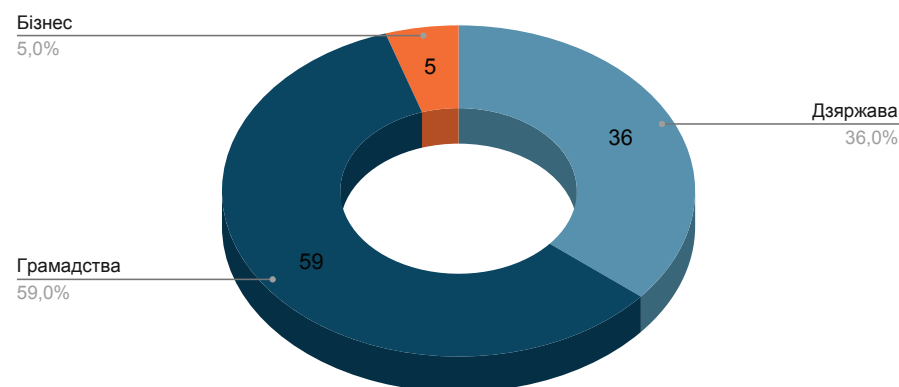
Па выніках маніторынгу за жнівень – кастрычнік 2020 агульны Індэкс ідэнтычнасці склаў **1493** балы. Дзяржаўны ўнёсак — **183** балы, унёсак бізнесу — **51** бал, а грамадскі ўнёсак — **1259** балаў. Такім чынам, доля грамадства склала болей за **80%** — гл. графікі 1 і 2.

Дзяржава: прапаганда і тутэйшасць

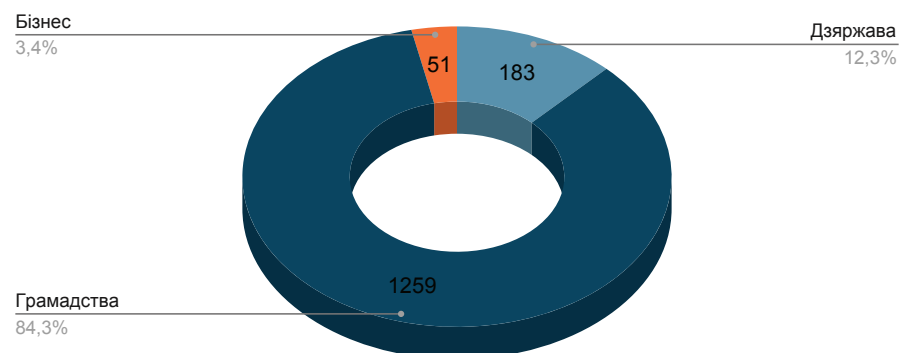
За абазначаны перыяд было зафіксавана **37** рэlevantных для нац-ідэнтычнасці дзеянняў прадстаўнікоў дзяржавы. 27 з іх атрымалі станоўчую ацэнку, 10 — адмоўную. Выніковы бал — **«183»**. Найвышэйшы бал («50») атрымала святкаванне Дня беларускай пісьменнасці. Найніжэйшыя балы (па «-11») атрымалі прапагандысцкія артыкулы «Куда ведет нас бело-красно-белый флаг?» і «Символика “мирных” протестов: забыли историю?», надрукаваныя ў *СБ. Беларусь сегодня*.

Значная частка рэlevantных для ідэнтычнасці дзеянняў дзяржавы характарызаваліся **рэгіянальнасцю**, а выказванні — **рутыннасцю**. Этнаграфічныя выставы і фальклорныя святы адбываліся ў гарадках і вёсках па заведзеным каноне, ладзіліся традыцыйныя актыўнасці (накштат кірмашу рамеснікаў «Горад майстроў»). У межах «Года малой радзімы» многія ідэн-

Графік 1. Прапорцыі рэlevantных для нац-ідэнтычнасці з'яў

Графік 2. Прапорцыі балаў для паасобных абшараў за жнівень-кастрычнік 2020

тычнасна-рэlevantныя з’явы ўпісваліся ў наратыў **тутэйшасці**. Хоць павышэнне рэгіянальнага патрыятызму можа быць важным кампанентам (агульна)нацыянальнай ідэнтычнасці, то ўсё ж пры нешматлікасці або нязначнасці дзеянняў уласна нацыянальнага характару іх пазітыўны эффект невысокі.

Рэакцыяй дзяржавы на грамадска-палітычныя пратэсты стала прасоўванне наратываў аб тым, што бела-чырвона-белы сцяг ёсць «фашысцкім» і «штучным». Адзін з красамойных загалоўкаў у гэтым плане: *«У белорусов есть большой исторический счет к нелюдям, которые под бчб-флагом, погоней и свастикой с особым рвением уничтожали нас в годы Великой Отечественной войны»*. Змагаючыся з палітычнымі апанентамі, прадстаўнікі дзяржавы ўзнавілі атаку на тыя сімвалы, якія ляжалі ў аснове стварэння сучаснай беларускай дзяржаўнасці, былі ўкаранены ў доўгую гісторыю і якія падкрэсліваюць адметнасць беларусаў як нацыі. У якасці негатыўнай тоеснасці прадстаўнікі дзяржавы перадусім акцэнтавалі ня-польскасць або нават анты-польскасць беларусаў. Міжваенны перыяд Заходняй Беларусі часцяком мянуецца як «национальное угнетение».

Грамадства: салідарнасць як перадпасылка ідэнтычнасці

За маніторынжавы перыяд зафіксавана **59** рэlevantных для нац-ідэнтычнасці кантэнт-адзінак у грамадскім абшары. З іх 58 былі ацэнены як станоўчыя, 1 — адмоўная. Выніковы бал — «1259». Самыя высокія балы атрымалі жнівеньскія вулічныя

Photo by Andrew Keymaster on Unsplash

акцыі («342») і асобна — сукупнасць паслявыбарчых падзеяў у Гродне («288»). Адзіны адмоўны бал («-5») атрымала заява праўладнай шматпрофільнай грамадскай дзяячкі Юліі Арцюх: «Я косьцямі лягу, но никогда БЧБ-флаг не поднимется над нашей страной».

Акрамя ўласна палітычнага сэнсу, вулічныя акцыі паслявыбарчага перыяду прадэманстравалі ўмацаванне беларускай ідэнтычнасці. Сімвалічна гэта было адлюстравана ў велізарнай колькасці бела-чырвона-белых сцягоў.

Салідарызацыя грамадства і падтрымка адно аднаго былі перадусім праявай грамадзянскай спеласці. Але яны мелі таксама ўскоснае значэнне для нацыянальнай ідэнтычнасці, паколькі давалі магчымасць адчуць агульнасць лёсу і досведу ў нацыянальным маштабе.

Важным элементом умацавання ідэнтычнасці сталі публічныя экспрэсівы нацыя-сцвярджальнага характару з боку знакамітых асобаў: «*Белорусы — народ велик и силен*», «*Самый миролюбивый, самый искренний, самый честный народ — белорусы*».

Бізнес: дэманстрацыя панад-класавай салідарнасці

У абшары бізнесу было зафіксавана **шэсць** рэlevantных для ідэнтычнасці кантэнт-адзінак. Выніковы бал — «51». Найвышэйшы бал («18») атрымалі заявы кампаній, якія далучыліся да страйку 26 кастрычніка і матывавалі гэта агульнанацыянальнымі інтарэсамі.

У кантэксце грамадска-палітычных пратэстаў многія беларускія бізнесы прадэманстравалі салідарнасць з пратэстным рухам, а грамадзянскія каштоўнасці былі пастаўленыя вышэй за кароткатэрміновае атрыманне прыбытку. Красамоўнымі з’яўляюцца выказванні, якімі прадпрымальнікі тлумачылі свой удзел у нацыянальным страйку: «*Это решение — наш маленький вклад в то, чтобы жизнь в стране стала более честной и справедливой, а вместо насилия нас окружала бы атмосфера уважения друг к другу*», «*Встретимся уже в новой Беларуси*».

Appendix: Метадалогія Індэкса

Базавыя паняцці і прадпасылкі

Нацыянальная ідэнтычнасць — гэта сукупнасць уяўленняў пра ўласную супольнасць, якая спаўняе прынамсі адну з дзвюх умоў:

- (а) яна аб’яднаная дзяржаўна-тэрытарыяльнымі межамі;
- (б) аб’яднаная моўна-культурнымі межамі.

Беларусь з’яўляецца супольнасцю, якая як мінімум спаўняе ўмову (а), то бок, існуе ў свеце група людзей, якіх яднае пражыванне на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь (РБ) або/і быццё грамадзянінам РБ.

Супольнасці, якія спаўняюць як мінімум адну з прадстаўленых вышэй умоў будзем называць «нацыянальнымі супольнасцямі».

Уяўленні пра ўласную нацыянальную супольнасць могуць быць трывалымі або эфемернымі, кагерэнтнымі або супярэчлівымі, ізаляванымі або шырока камунікавальнымі, замкнёнымі або адкрытымі на перагляд (развіццё). Трываласці, кагерэнтнасці і камунікавальнасці і адкрытасці ўяўленняў спрыяюць сімвалы, наратывы, цырымоніі і падзеі.

Выразы «моцная нацыянальная ідэнтычнасць» vs «слабая нацыянальная ідэнтычнасць» часта ўжываюцца інтуітыўна і сітуацыйна, але іх можна аперацыяналізаваць наступным чынам:

Моцная нацыянальная ідэнтычнасць — сукупнасць шырока распаўсюджаных унутры нацыянальнай супольнасці ўяўленняў пра ўласную супольнасць, такіх, што яны з'яўляюцца трывалымі, кагерэнтнымі, камунікавальнымі і адкрытымі.

Слабая нацыянальная ідэнтычнасць характарызуецца тым, што ўнутры нацыянальнай супольнасці пераважаюць эфемерныя, супярэчлівыя, ізаляваныя і замкнёныя ўяўленні пра сваю супольнасць.

Гэты канстатацыі дазваляюць сфармуляваць «нарматыўную мадэль беларускай ідэнтычнасці», якая і лягла ў аснове ацэньвання з'яў з гледзішча спрыяння/неспрыяння ўмацаванню нацыянальнай ідэнтычнасці.

Нарматыўная мадэль беларускай ідэнтычнасці

З пункту гледжання трываласці, кагерэнтнасці, камунікавальнасці і адкрытасці ўяўленняў пра нацыянальную супольнасць аптымальнай з'яўляецца такая мадэль беларускай нацыянальнай ідэнтычнасці, якая змяшчае ў сабе наступныя элементы:

- (а) успрыманне беларускай мовы як фактара адметнасці;
- (б) акцэнт на культурную самабытнасць і палітычны патэнцыял беларускага народа і звязаны з гэтым імператыў абароны і развівання нацыянальна-культурнага і палітычнага суверэнітэту і тэрытарыяльнай цэльнасці Беларусі;
- (в) акцэптацыя бела-чырвона-белага сцягу і гербу «Пагоня» ў якасці нацыя-сцярджалых;
- (г) падтрымліванне гістарычнага наратыву пра станаўленне і развіццё беларускай нацыі, такога, якое дае магчымасць максімальна ўлічыць устаноўленыя гістарычныя факты;
- (д) прыхільнасць да лакальнай ідэнтычнасці як элементу агульнанацыянальнай.

Тры абшары маніторынгу

Маніторынгам мы ахапілі тры наступныя абшары:

Дзяржава — актыўнасць дзяржаўных органаў і іх прадстаўнікоў;

Грамадства — актыўнасць недзяржаўных арганізацый і паасобных грамадзян (зарэгістраваныя і незарэгістраваныя арганізацыі, цэрквы, грамадска-палітычныя актывісты, партыі і рухі, etc.);

Бізнес — актыўнасць камерцыйных устаноў (ад вялікіх холдынгаў да індывідуальных прадпрымальнікаў).

Сукупнасць балаў па кожным з трох абшараў складае агульны Індэкс ідэнтычнасці.

Медыяная апасродкаванасць

З практычных прычынаў мы абмяжоўваемся падзеямі і выказваннямі, інфармацыя пра якія трапляе ў сродкі масавай інфармацыі. У якасці крыніцаў мы абралі пяць наступных медыя-крыніц:

- БелТА (<https://www.belta.by/>);
- TUT.by (<https://www.tut.by/>);
- Радыё Свабода (<https://www.svaboda.org/>);
- Наша Ніва (<https://nashaniva.by/>);
- СБ. Беларусь сегодня (<https://www.sb.by/>).

Тэхналогія маніторынгу

Па выніках маніторынгу медыя падзеі альбо заявы, звязаныя з ідэнтычнасцю, уносяцца ў агульную табліцу. Гэта можа быць копія загаловку альбо кароткі паясняльны каментар. Да кожнай падзеі альбо заявы дадаецца гіперлінк на матэрыял у медыя. У залежнасці ад таго, хто з'яўляецца акторм, выкарыстоўваецца адпаведны аркуш табліцы – «Дзяржава», «Грамадства», «Бізнес».

Кожная з'ява атрымлівае пачатковы бал (ад «1» да «10»), які адлюстроўвае яе значнасць для ідэнтычнасці. Бал можа быць станоўчым альбо адмоўным, у адпаведнасці з нарматыўнай мадэллю. У вывядзенні квантыфікаванай ацэнкі ўдзельнічаюць два эксперты: кожны з іх незалежна ад другога выстаўляе бал. Калі балы значна разыходзяцца, эксперты абмяркоўваюць сітуацыю і імнуцца сфармуляваць агульную пазіцыю. Калі гэта немагчыма, запрашаюць трэцяга эксперта для вывядзення як мага больш адэкватнай ацэнкі.

Да пачатковага балу дадаюцца іншыя колькасныя вартасці, у залежнасці ад таго, ці гэта выказванне ці падзея; у выпадку выказванняў — хто быў адрасантам і якая была аўдыторыя; у абодвух выпадках — які быў памер і трываласць з'явы. Такім чынам, уводзім наступныя каэфіцыенты:

- 1x — заявы;
- 2x — падзеі;
- 3x (у выключных выпадках) — з'явы, якія маюць каласальны эффект і/альбо бяспрыкладныя ў гісторыі.

У залежнасці ад таго, хто з'яўляецца ініцыятарам падзеі альбо аўтарам заявы:

- 2x — топ-кіраўнік інстытуцыі ўнутры дадзенай сферы;
- 1,5x — прадстаўнік вышэйшага эшалону інстытуцыяў ўнутры дадзенай сферы;
- 1x — прадстаўнік сярэдняга звяна інстытуцыі ўнутры дадзенай сферы.

У плане аўдыторыі дадатковыя колькасныя вартасці прыпісваюцца водле наступнага парадку:

- 2x — калі інфармацыя пра з'яву набірае нетыпова высокую колькасць праглядаў або заява робіцца галоўнай тэмай дня альбо тыдня;
- 1,5x — калі колькасць праглядаў відавочна больш за сярэдне-чаканую, а інфармацыя актыўна абмяркоўваецца па-за дадзеным СМІ актарамі;
- 1x — тыповая колькасць праглядаў для такога тыпу матэрыялаў.

У плане памеру з'явы дадатковыя вартасці прыпісваюцца водле наступных прынцыпаў:

- 1x — падзеі лакальныя, альбо якія маюць абмежаваны ўплыў (напрыклад, выстава ў мясцовым музеі), а таксама заявы мімаходзь сярод іншы тэзаў (напрыклад, каб адзначыць важнасць беларускай мовы «сярод іншага»);
- 2x — значныя, агульнанацыянальныя падзеі (напрыклад, святкаванне БНР-100), альбо заявы, дзе тэма

ідэнтычнасці займае цэнтральнае месца (напрыклад, «Марзалюк: Беларуская мова, як і дзяржаўнасць, будучь існаваць аж да прышэсця Хрыста»);

- 3x — калі адбываецца пералом трэнду.

У плане ўстойлівасці дадатковыя вартасці прыпісваюцца водле наступнага парадку:

- 1x — калі адбываецца аднаразовая падзея, без заўважальнага працягу;
- 2x — калі з'ява мае рэплікатыўны характар або імаверна будзе мець адкладзены эфект, напрыклад, змены ў новым выданні падручніка, альбо заява з абяцаннем канкрэтных намерах будучых дзеянняў);
- 3x — калі з'ява мае перфарматыўны характар (змены ў заканадаўства альбо ў карпаратыўную палітыку).

Выніковы бал вызначаецца аўтаматычна праз памнажэнне сярэдняга асноўнага бала на ўсе каэфіцыенты.

Каманда Індэкса

Вадзім Мажэйка — аналітык BISS, кандыдат (PhD) культуралогіі. Аўтар канцэпцыі Індэкса ідэнтычнасці і каардынатар праекта. Даследчыя інтарэсы: мяккая беларусізацыя, культурная дыпламатыя, дзяржаўнае кіраванне.

Андрэй Расінскі — запрошаны эксперт BISS, культуралаг, кінакрытык.

Анастасія Юр'ева — асацыяваны аналітык BISS, магістр эканомікі. Сфера навуковых інтарэсаў: рынак інавацыйнай прадукцыі, эўразійскія і еўрапейскія інтэграцыйныя працэсы, крос-культурныя даследаванні.

Якуб Дынько — практыкант BISS. Сфера навуковых зацікаўленняў: сацыялогія камунікацыі.

Пра BISS

Беларускі інстытут стратэгічных даследаванняў (BISS) – гэта беларускі think tank, які быў заснаваны ў 2007 годзе групай выбітных навукоўцаў і грамадскіх дзеячаў. Асноўная яго місія — вывучэнне грамадска-палітычных працэсаў з гледзішча іх доўгатэрміновага (стратэгічнага) значэння, а таксама прасоўванне ў Беларусі этапу адкрытага грамадства.

На дадзены момант, апроч *Індэкса Ідэнтычнасці* інстытут вывучае сцэнарыі палітычных трансфармацый у постэлектаральны перыяд і каштоўнасныя трансфармацыі, рэгулярна ладзіць дыскусіі ў Экспертна-аналітычным клубе, ладзіць трэнінгі па крытычным мысленні і аналізуе бягучыя палітычныя падзеі.